

HUMANİTAR VƏ İCTİMAİ ELMLƏR

HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

DOI: <https://www.doi.org/10.36719/2789-6919/09/7-10>

Ülkər Yaşar qızı Allahverdiyeva
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
müəllim
ulker.allahverdiyeva.96@bk.ru

TƏLƏBƏLƏRDƏ SÖZ EHTİYATININ ZƏNGİNLƏŞDİRİLMƏSİ ÜÇÜN ŞİFAHİ XALQ YARADICILIĞI NÜMUNƏLƏRİNDƏN İSTİFADƏNİN ƏHƏMİYYƏTİ

Xülasə

Xarici dillərin tədrisində lüğət bazasını inkişaf etdirmək çox vacibdir. Bədii mətnlər ingilis dilinin öyrənilməsində, xüsusilə ünsiyyət bacarıqlarının artırılmasında, mədəni şüurun artırılmasında və tələbələr arasında motivasiyanın yaradılmasında mühüm rol oynayır. Aparılan tədqiqatlar orijinal materialların istifadə olunduğu EFL siniflərində ədəbi mətnlərdən istifadənin potensial üstünlüklərini göstərir. Bu tədqiqatlar geniş şəkildə göstərir ki, bədii mətn dil bacarıqlarını artırmağa kömək edə bilər və linqvistik bilikləri genişləndirə bilər. Bu məqalə ingilis dilini öyrənən zaman bədii mətnlərdən istifadənin faydalarını tədqiq edir. Bədii mətnlərdən istifadə edərək lüğətin necə uğurla öyrənilə bilər izah edilir. Məqalədə leksik bazasının uzun müddət yaddaşda saxlanması üçün ədəbi əsərlərdən istifadənin vacibliyi, ədəbi əsərlərin dərs prosesində rolu vurğulanır. Eyni zamanda bədii mətnlər seçilərkən nələrə diqqət edilməsi vacib olduğu geniş şəkildə izah olunur.

Açar sözlər: *xalq yaradıcılığı, lüğət, söz ehtiyatı, dil, kontekst*

Ulkar Allahverdiyeva Yashar

The importance of using examples of folklore to enrich students' vocabulary

Abstract

Developing vocabulary database is very important in teaching foreign languages. Literary texts play an important role in learning English language, especially enhancing communication competence, raising cultural awareness, and generating motivation among students. Research studies have shown the potential advantages of using literary texts in the EFL classrooms, which promote authentic materials. It broadly indicates that literary text can help to increase language skills, and extends linguistic knowledge. This paper shows comprehensive literature on the application and benefits of literary texts in learning and teaching English language to EFL learners. It explains how vocabulary can be learnt successfully using literary texts. This paper shows the significance of literary texts in English language teaching program. The article is emphasized the importance of using literary works to ensure that the lexical base is lasting for a long time, the role of literary works in the lesson process. At the same time, it is widely explained what to pay attention to when choosing literary texts.

Key words: *folklore, vocabulary, word stock, language, context*

Giriş

Dil özlüyündə mürəkkəb quruluşa malikdir. Hər bir dil hər şeydən öncə özünün müəyyən mənalı səs və söz sistemi ilə digərlərindən fərqlənir. Dilin malik olduğu söz sistemi birlikdə dilin lüğət fondunu təşkil edir.

Dünya ədəbiyyatında dilin sahib olduğu lüğət tərkibi ilə bağlı müxtəlif fikirlər mövcuddur. L. Daymond və L. Gutlona görə lüğət söz və onun mənası haqqında olan bilikdir (Nation, 1990:50). Bu fikrin altında yatan ana məna bundan ibarətdir ki, güclü lüğət bazası olmadan dili anlamaq və istifadə etmək mümkün deyildir. Yəni, tələbənin müəyyən söz bazası varsa o dili anlayacaq və sözləri müxtəlif

kontekstlərdə, danışqda, yazıda istifadə edə biləcək və bununla bərabər sözün düzgün şəkildə tələffüzünə nail olacaqdır.

Metodik ədəbiyyatda mövcud olan fikirlərin təhlili göstərir ki, ədəbiyyat dil tədrisinin vacib elementlərindən biridir. Dil tədrisində mədəniyyətin bir hissəsi olan ədəbi nümunələrin istifadəsi tələbələrin inkişafına müsbət təsir göstərir.

Tədqiqatlar dil və mədəniyyət arasında əlaqənin olduğunu göstərir. Dil ilə mədəniyyətin əlaqəli şəkildə tədqiq edilməsində C.Kramşın fikirləri diqqəti cəlb edir. Onun düşüncəsinə görə, dil xalqın özünəməxsusluğunu, milli ruhunu əks etdirir (Kramsch, 1998: 65).

C.Kramş haqlı olaraq yazır ki, dil millətin xarakterini əks etdirir və dil sadəcə, qarşılıqlı anlaşma vasitəsi olmayıb, eyni zamanda danışanın dünyagörüşünün, eləcə də ruhunun qəlibidir (Kramsch, 2000: 29).

Mükəmməl ədəbiyyat mümkün ola biləcək dərəcədə ən yüksək məna daşıyan bir dildir (Taylor, 2000: 13).

Qeyd edilən səbəbə görə xarici dili öyrənmək və həmin dilin daşıyıcıları ilə ünsiyyət qurmaq üçün onun aid olduğu xalqın mədəni nümunələri ilə tanış olmaq olduqca önəmlidir. Bunun üçündə xarici dilin öyrədilməsində xüsusilə də lüğət ehtiyatının zənginləşməsində etnopedaqoji materiallara yer verilməsi zəruri hesab edilməlidir.

Öyrənin nitqini düzgün inkişaf etdirmək üçün ona leksik materialı öyrətmək lazımdır. Leksika dilin əsasıdır, onsuz nitqi təsəvvür etmək olmaz (Povey, 1967:40).

Nəzərə çatdırmaq istədiyimiz fikir budur ki, sözü bilməklə kifayətlənmək olmaz. Həmçinin həmin leksik vahidin müəyyən kontekstdə nə mənaya gəldiyini bilmək və düzgün istifadə etmək lazımdır. Buna görə də müəllim, sözün mənasını cümlə daxilində öyrətmək və tələbənin malik olduğu lüğət bazası ilə öyrənmiş olduğu yeni sözlər arasında əlaqə yaratmaqda, leksik vahidi xatırlamaqda öyrənənə kömək etmək üçün müxtəlif üsullardan istifadə etməlidir.

Şübhəsiz ki, xarici dilin tədrisində dilin özündə ehtiva etdiyi lüğət bazasının öyrədilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu gün leksik materialların tələbələrə intensiv öyrədilməsi hələ də axtarıla ehtiyacı olan problemlərdəndir. Lüğətin tədrisinin daşıyıcı bir proses olduğunu nəzərə alsaq bu işdə daha maraqlı üsullardan istifadə olunması hər zaman diqqətdə saxlanılmalıdır. Fikrimcə, bu prosesdə xalq yaradıcılığı nümunələrindən istifadə müəllimə dərzi uğurlu təşkil etməsində kömək etməklə yanaşı öyrənin inkişafına müəyyən mənada təkan verə bilər.

Bədii mətnlər ingilis dilinin öyrənilməsində, xüsusən də təkmilləşdirilməsində, kommunikasiya sərəştəsinin, mədəni şüurun artırılmasında və tələbələr arasında motivasiya yaratmaqda mühüm rol oynayır (Brown, 2001:37). Tədqiqatlar EFL sinif otaqlarında ədəbi mətnlərdən istifadənin dil bacarıqlarını artırmaq və linqvistik bilikləri genişləndirmək kimi potensial üstünlüklərə malik olduğunu göstərir.

İlk növbədə ingilis dili tədris edilən sinif otağında şifahi xalq yaradıcılığı nümunələri ilə işləmək, tələbələr kontekstdə istifadə olunmuş aydın, başa düşülən, onlara şəxsi həyatlarında baş verən hadisələri, keçirdikləri emosional hisləri təsvir etməyə kömək edəcək məna yükünə malik olan dil ilə təmin edir.

Bir dərzdə tədris ediləcək sözlərin sayını müəyyənləşdirərkən öyrənənlərin lüğət biliyinə diqqət yetirilməlidir. Başqa sözlə, öyrənənlərə məlum olan köhnə sözləri nəzərdə saxlayaraq onlara yeni sözlər öyrədilməlidir. S.Kraşen bunu "1 + 1" düsturu ilə izah edir. S.Kraşenin irəli sürdüyü düsturda, 1 şəxsə mövcud olan linqvistik bacarıqlara, +1 isə şagirdin qəbul edəcəyi yeni məlumata işarə edir. Müvafiq olaraq, öyrədən şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrindən istifadə etməzdən əvvəl, tələbənin mövcud linqvistik strukturlar haqqında olan biliyini diqqətdə saxlamalıdır (Krashen,2004:19).

Sözləri öyrərkən mətn-cümlə-söz üçlüyü arasında əlaqə nəzərə alınmalıdır (Showalter,2003: 5). Hər bir söz müxtəlif mənalar ifadə etdiyinə görə bir məfhumun hansı mənada istifadə olunması yalnız mətn və cümlə daxilində başa düşülə bilər.

Leksik bazanın inkişaf etdirilməsində ən faydalı üsul kontekstə əsaslanan tədris üsuludur (Christopher, 1997:24). Bu üsulu həyata keçirmək üçün ikinci dilin tədrisində ədəbi mətnlərə yer verilir.

Xarici dil tədrisində ədəbiyyatın istifadəsi hər keçən gün inkişaf edən bir sahə olmaqla bərabər, bütün dünyada tətbiq olunan bir üsuldur. Ədəbiyyat oxu, yazma, dinləmə, danışma kimi 4 əsas dil bacarığının

inkişafı ilə məhdudlaşmır, həm də lüğətin tədrisi, tələffüz və qrammatika kimi alt bacarıqların inkişafında mühüm rol oynayır. Bu fikrə istinadən deyilə bilər ki, ədəbi nümunələr bir dilin sahib olduğu anlayışlar toplusunu şəxsə öyrətməkdə əvəzsiz vasitədir.

Ədəbiyyat xarici dil bacarıqlarının inkişafına kömək edir çünki sözlərin kontekstdə istifadəsi və kompleks cümlə quruluşları öyrənənlərə zəngin istifadə imkanlar verir (Nation, 2001:10).

Tələbə yalnız sözün ifadə etdiyi mənanı əzbərləməklə yadında saxlamamalı, onu leksikonunda özününkü etməyi bacarmalıdır. O, bildiyi sözü, cümlənin, mətnin daxilində hər hansı bir məqamda istifadə etmək bacarığına nail olmalıdır. Fikrimcə, ədəbi mətnlərin dil öyrədilməsi prosesində bu mənada istifadəsi müəllimə geniş imkanlar verir.

Folklor nümunələri müəllimlərə sözü kontekstləşdirməyə və sözün öyrədilməsi, qavranılması prosesini sadələşdirməyə kömək edir. Bunun sayəsində tələbələr yeni sözləri asanlıqla öyrənə bilirlər. Blur iddia edir ki, öyrənənlər dilin özündən çox onun mənasına fokuslanan materiallar vasitəsilə dili daha yaxşı öyrənirlər (Nation, 1990: 31).

Qeyd edilməsi zəruri olan digər diqqət çəkən məqam bundan ibarətdir ki, tədqiqatçılar maraqlı hekayələr oxumağın təsadüfi söz öyrənilməsinə müsbət təsir göstərdiyini vurğulayırlar. Öyrənənlər yeni sözlərin mənasını kontekstdə anlamaq və onları daha uzun müddət ərzində yadda saxlaya bilirlər (McKay, 2001:67).

McKay ədəbiyyatdan istifadənin 2 əsas faydasını qeyd etmişdir:

-Bu nümunələr özündə müəyyən dil strukturlarını ehtiva edir.

-Xalq yaradıcılığı nümunələrinin başqa bir xüsusiyyəti onun konkret lüğət tərkibinə malik olmasıdır. Yəni bunlar terminlərdən, abstrakt sözlərdən tam azad olmuş nümunələrdir. Bu nümunələr tələbənin diqqətini kontekstdə istifadə olunmuş sözlərə yönəltmək gücünə malikdir.

Ədəbiyyat yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirən və öyrənənlərin kommunikativ səriştəsini artıran ideal bir vasitədir (Babae, 2014:80).

Şifahi xalq yaradıcılığı nümunələrinin dili akademik yazı dilinə nisbətən daha sadədir. Çox nadir hallarda şifahi ədəbi nümunələr içərisində “notwithstanding the fact that” (baxmayaraq ki) frazasına rast gəlinə bilər (Mccarten, 2007:11).

Şübhəsiz ki, şifahi xalq yaradıcılığı nümunələri yeni leksik və qrammatik strukturlar üçün də əsas mənbə hesab edilə bilər. Dil materialları canlı, fərdin inkişaf səviyyəsinə uyğun olduqda onlar, "qeyri-ixtiyari" olaraq sözləri kontekstdən mənimsəyə bilirlər (Collie, 1990:3).

Karter qeyd edir ki, müxtəlif mədəniyyətlərdən gələn folklor nümunələrindəki əsas hadisənin ardıcılığının universallığı və ya bənzərliyi bu hekayələri " dil öyrənmək üçün ən əlverişli vasitələrdən biri "dir ". İngilis dili siniflərində ədəbi nümunələrdən istifadə, hədəf dili yeni öyrənənlərə indiki və keçmiş zaman kimi qrammatik strukturları kontekstdə göstərir. Ədəbi nümunələrin altında yatan əsas məna və mətn strukturu tələbələrə dilin bütün strukturlarına diqqət yetirmək üçün öz idrak sahələrindən daha çox istifadə etmələrinə şərait yaradır (Carter, 2007: 13).

Nəticə

Qeyd edilən fikirlərin təhlili onu göstərir ki, xarici dilin öyrənilməsində əsas “material” olan zəngin lüğət ehtiyatı olmadan həmin dildə sərbəst ünsiyyət qurmaq mümkünsüz kimi görünür. Bu səbəbdən dil dərslərində lüğət ehtiyatının zənginləşdirilməsi təxirəsalınmaz mərhələlərdən hesab edilir. Ədəbi mətnlərdən istifadə etməklə aparılan dərslər prosesi tələbələrin marağını mövzuya cəlb edir, həmçinin diqqətin uzunmüddətli olmasına, təfəkkürün inkişafına şərait yaradır. Fikrimcə, xalq yaradıcılığı nümunələrindən tədris prosesində istifadə etməklə “əzbərcilik məktəbindən ” “ təfəkkür məktəbinə ” keçidin əsası qoyulur.

Ədəbiyyat

1. Babae, B. & Yahya, W. R. W. (2014), Significance of Literature in Foreign Language Teaching, International Education Studies.
2. Brown, H.D. (2001), Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy, 2nd ed. White Plains, NJ: Pearson Education.

3. Carter, R. (2007), Literature and Language Teaching 1986-2006: A Review. International Journal of Applied Linguistics.
4. Christopher, B, Ronald. (1997), C.Literature and Language Teaching, Oxford University Press.
5. Collie J, Slater S. (1990), Literature in the Language Classroom: A Resource Book of Ideas and Activities. Cambridge: Cambridge University Press
6. Kramsch, C. (1998), Language and Culture. Oxford: Oxford University Press.
7. Kramsch, C. (2000), The avatars of literature in language study//Modern Language Journal, № 2
8. Krashen, S. (2004), The Power of Reading. 2nd edition. Portsmouth, NH: Heinemann Publishing Company
9. McCarten, J. (2007), Teaching Vocabulary Lessons From the Corpus Lessons for the Classroom. Cambridge University Press
10. McKay, S.L. (2001), Literature as content for ESL/EFL. New York: Heinle and Heinle.
11. Nation I.S.P. (1990), Teaching and Learning Vocabulary. Boston: Heinle & Heinle Publishers,
12. Nation I.S.P. (2001), Learning vocabulary in another language. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Povey, J.F. (1990), Literature in TESOL Programs: The Language and the Culture. TESOL Quarterly, 1(2).
14. Showalter, E. (2003), Teaching Literature. Oxford, UK: Wiley Blackwell.
15. Taylor, E. K. (2000), Using folktales. Cambridge: Cambridge University Press.

Rəyçi: fil.e.d. Qəzənfər Kazımov

Göndərib: 29.03.2022

Qəbul edilib: 04.05.2022